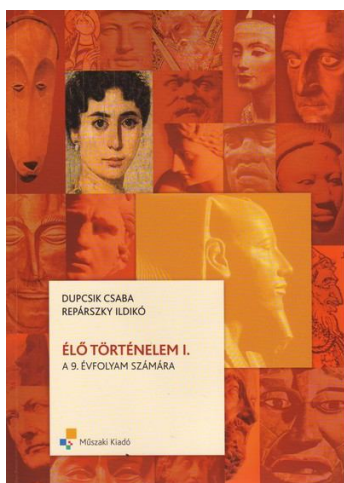

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/12/kis-sandor-elo-tortenelem—uj-kozepiskolai-tankonyvsorozat-01-04-07/>

Kis Sándor

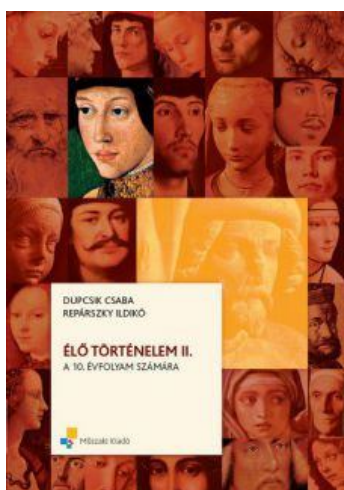
Élő történelem – új középiskolai tankönyvsorozat

Tavaly jelent meg a *Műszaki Könyvkiadó* gondozásában a *Dupcsik Csaba – Repárszky Ildikó* szerzőpáros által jegyzett *Élő történelem I.* középiskolai történelemtankönyv. A szerzőpáros neve már ismerősen csenghet a történelemtanároknak, ugyanis a Műszaki Könyvkiadónál korábban megjelent, *Száray Miklós* neve által fémjelzett, középiskolai történelem tankönyvcsalád negyedik tagját szintén ők írták.¹

Iskolámban, a budapesti Katona József Műszaki, Közgazdasági Szakképző Iskola és Gimnáziumban a teljes kilencedik évfolyamon, azaz hét osztályban, bevezettük az *Élő történelem I.* tankönyvet. Az alábbiakban megkísérlem tapasztalataimat és véleményemet összefoglalni.

Mitől jó egy történelemtankönyv? *A történelemtanítás gyakorlata* című könyvben olvasható, hogy „...a modern (történelem) tankönyv karakterisztikus vonásai közé tartozik a nyíltság, nyitottság, mely tudományosan lezárt kinyilatkoztatás helyett bevezetni kívánja a tanulókat a tudományos megismerés módszereibe.”²

Az *Élő történelem I.* és *II.* tankönyvek címlapjai

Jakab György *A történelem tanítása az ezredfordulón* című tanulmányában – többek között – megfogalmazta, hogy „...ha a továbbiakban azt szeretnénk, hogy a történelem valóban "az élet tanítómestere" legyen, reális gondolkodási és cselekvési mintákat közvetítsen a diákoknak, akkor véget kell vetnünk az egy szempontú megközelítéseknek.”³ A Dupcsik – Repárszky szerzőpáros már ebben a szellemben kezdett neki az új tankönyvsorozat megírásának, elsősorban a források és a

forrásokhoz kapcsolódó feladatok és kérdések szakszerű alkalmazásával. Az Élő történelem I. és II. tankönyvek modern szerkesztésével, képeinek és szöveges forrásainak dinamizmusával – a megfelelő pedagógusi irányítás mellett – könnyen felkelti és fenntartja a diákok érdeklődését az adott téma iránt. Például az I. könyv első, „A múlt megismerése” című fejezetében a történész munkáját a „rendőrnnyomozók” munkájához hasonlítja, és a pedagógus a könyv segítségével erre az analógiára építve vezetheti be a diákjait a történelmi források és a történelem segédtudományainak rejtelseibe. A tanulók pedig, bőséges filmélményeikre támaszkodva, rácsodálkozhatnak, hogy a történelem nem egy unalmas, száraz tantárgy, hanem egy izgalmas, felfedezésre váró világ.

1 A múlt megismerése

Mi a történelmi forrás?

A történelemmel foglalkozó szakemberek, a történészek azt kutatják, hogyan éltek a régmúlt korok emberei, mit és miért csináltak, hogyan gondolkodtak, hogyan látták a világot. A történész azonban nem tud időgép segítségével visszarepülni a múltba, ezért úgy kell tennie, mint például a rendőrnnyomozónak, akinek a „letthelyen” talált nyomokból kell kitalálnia, hogyan történt a „bűncselekmény”, és ki követhette el. Ezeket a nyomokat a történettudományban forrásoknak nevezzük. A források időnként bőbeszédű szemtanúknak bizonyulnak, csak meg kell tanulni a „nyelvükön”.

A források nagyon változatosak lehetnek: elektronikusan rögzített források, írott források, tárgyak, épületek vagy azok romjai, szerves maradványok, térképek, adatsorok, diagramok és így tovább.

Elektronikusan és fotótechnikával rögzített források nemcsak az utolsó néhány évtized tanulmányozásakor jöhetnek számításba, bár a korábbi korszakok emberei nem ismertek ilyen technikákat.

A több ezer éve született tárgyi forrásokat ugyanis manapság leginkább rajzokról, fényképekről, filmekről ismerjük. Az értelmezésnél azonban sosem szabad elfeledkeznünk arról, hogy nem az eredeti műtárgyat látjuk a maga valóságában, körbejárható, esetleg tapintható formában, hanem mondjuk egy tenyérnyi vagy még kisebb képet róla. A modern technikai eszközök segítségével azonban néha többet is láthatunk, mint szabad szemmel.

» Egyiptomi mumia CT-vizsgálata

1. Érdeklődjön, hogyan vizsgál a CT!
2. Mi mást tudhatunk meg modern eszközök segítségével egy több ezer éve élt emberről, mint kortársai vagy akár ő maga? <<

» Miről árulkodik a légifotó? (Fotó: Czajlik Zoltán)

Szárérföld (Győr-Moson-Sopron megye) határában, az éré gabonában óskori épületek és erődítés nyomai rajzolódnak ki. <<

» Hogyan keletkeznek rajzok a vetésben?

A vetés esős időben általában egyenes színűre és hosszúságúra nő. Ha azonban a növekedés bizonyos időszakában szárazság köszönt be, akkor a hajdánvált árkok felett (B) a növények magasabbra, a falmaradványok felett (C) alacsonyabbra nőnek, s némileg a színük is megváltozik. A gabonátáblában gázoló emberek ebből nem sok tűnik fel, a levegőből fotózva azonban kirajzolódik az alaprajz. <<

12

I. fejezet - Az őskor és az ókori Kelet

A pedagógus számtalan segítséget kap a könyvben, hogy ne csak automatikusan „leadja”, hanem a szó klasszikus és modern értelmében megtanítsa diákjainak a kilencedikes történelem tananyagot. A főszövegtől a képek és a források konzekvens szerkesztési koncepcióként nem különülnek el élesen, így egy adott kor vagy történelmi folyamat a tankönyvi szöveg, a képek, az írott források, a térképek és ábrák együttes hatásának eredményeként rajzolódik ki a diákok előtt. A Műszaki Kiadó a könyvhöz mintatantervet készített, ami a kiadó weboldaláról ingyenesen letölthető.⁴ A kiadó elkészítette továbbá a könyv online változatát (OK! Könyvek⁵), ami módszertani szempontból a lehetőségek kimeríthetetlen kincsestára.

The screenshot displays a digital textbook interface with several content blocks:

- Asszír „saját” istene Assur**: Text describing the god Assur in Assyria, accompanied by an image of Assyrian soldiers.
- Pogoly istenek**: Text about nomadic gods, with an image of a chariot.
- Az egyiptomi vallás**: Text about Egyptian religion, including a section on the falcon-headed god Horus and the goddess Isis.
- Az egyiptomiak számára a földi élet mellett legalább ilyen fontos volt a túlvilági élet biztosítása**: Text about the afterlife, with an image of a mummy.
- Műmia**: Text about mummies, with an image of a mummy.
- A hinduizmus**: Text about Hinduism, including a section on the goddess Siva and the god Brahma, with an image of a multi-armed deity.

The interface includes a navigation sidebar on the right with icons for search, zoom, and other functions. At the bottom, there is a page number '52-53 / 308' and a 'Kövekező' (Next) button.

Az Élő történelem I. internetes változata

A tankönyvelemzési szempontok egyik legfontosabb kérdése a tanulhatóság.⁶ A lineáris, kronologikus eseménytörténetet, például, amikor a könyv egy térség történetét meséli el egy adott korszakban (pl. Róma felemelkedése), időnként tematikus (pl. Az antikvitás vallásai) vagy „diakron” szemléletű anyagrészek szakítják meg, azonban a kiegyensúlyozott szerkesztés következtében ez inkább dinamizálja a könyvet. Ahogy a szerzők a könyv előszavában írják, ezzel az volt a céljuk, hogy egy-egy fejezet végére „kerek egészzé, ugyanakkor összetettebbé” váljon a tanulókban kialakuló kép.⁷ Ezt azzal is erősítik a szerzők, hogy a szakkifejezéseket

már első előfordulásukkor, magában a szövegben megmagyarázzák, a könyv végén található „Szakszavak, fogalmak mutatójában” pedig valamennyi kifejezés megtalálható, külön csillaggal jelölve az érettségi követelmény részét képező terminusokat.

A törzsszöveg nagyon rövid (ha külön szednénk, alig tenne ki 50 oldalt), a kerettanterv és az érettségi követelmények által meghatározott tárgyi tudáson túl nem tartalmaz plusz adatokat. A könyvben nagyobb hangsúlyt kap a magyarázat, az értelmezés, amellyel maximálisan megfelel az érettségi és a tanterv által kitűzött céloknak.

A könyvben külön fejezet foglalkozik az Európán kívüli világgal; hangsúlyt kap a természetvédelem és az ökológia; ritka és eddig nem használt forrás és képanyag jelenik meg benne; az élményszerű tanulást elősegítő modern szerkesztés, stílus és grafikák; arányaiban hangsúlyos életmódtörténettel és kultúrával foglalkozó tananyagrészek jellemzik; és gyakorlati útmutató található benne a forrás- és térképhasználathoz.

Fönícia és Izrael

» Fönícia és gyarmatbirodalma (Kr. e. 11–8. század)

- 1 Miért voltak kedvező helyen a föníciai városok?
- 2 Nevezze meg, milyen területeken alapítottak telepeket!
- 3 Mit gondol, miért Karthágó lett a későbbiekben a legfontosabb föníciai kolónia?
- 4 Nézzen utána, miért nem terjeszkedtek a föníciaiak a görög szigetvilágban, illetve Egyiptomban! ☞

A Földközi-tenger keleti partvidékén már a Kr. e. III. évezredben **hajós-kereskedő** sémi nép alapított városállamokat. A görögök által később **föníciaiaknak** nevezett nép **legjelentősebb városai Büblösz,**

A mű mind formai, mind gyakorlati szempontból tankönyv: a minisztérium felvette a hivatalos tankönyvjegyzékbe. Maximálisan megfelel a Karlovitz János által megfogalmazott tankönyvi szerepeknek⁸: információgyűjtő, rendszerezve tároló, transzformációs (gyakorlati alkalmazás, gyakoroltatás), irányító – szabályozó szerep, mely a visszacsatolásban is fontos, illetve megtalálható a könyvben az önművelésre, az önálló munkára, a kutatásra készítető funkció. Ezen szerepek arányait figyelembe véve az Élő történelem I. vegyes típusú tankönyvnek tekinthető.

A képi és szöveges forrásokhoz kapcsolódó kérdések és feladatok alkalmasak a differenciálásra. A kérdések egy része egyszerű, a forrás alapján könnyen megválaszolható, míg más részük már kutatómunkát is igényel. A feladatok szintén különböző nehézségűek, és más – más kompetenciát fejlesztenek. Az első helyen szövegértelmező, információgyűjtő kérdések szerepelnek, majd ezeket követik az ok – okozati összefüggések feltárását ösztönző feladatok. A szóbeli és írásbeli szövegalkotási készséget és a szóbeli érvelő-, vitakészséget fejlesztő feladatok egyaránt megtalálhatóak a könyvben. A források gyakran utalnak egy másik, a könyvben található forrásra, kiegészítik, megerősítik vagy éppen vitatják egymást. Például rendkívül hatékony volt, amikor csoportmunka keretei között, a könyv 48. oldalán található „*Manu törvénykönyveiből*” című forrás és a hozzá kapcsolódó kérdések és feladatok segítségével a kilencedikesek megismerkedhettek az ókori India társadalmával és kikristályosodhatott bennük a kasztrendszer fogalma.

A könyv fejezetenkénti felosztása egyaránt tartalmaz klasszikus és újszerű elemeket. Az I. fejezet „*Az őskor és az ókori Kelet*” címet viseli, de ezen túl bevezeti a tanulót a történelem fogalmkörébe és a legfontosabb társadalomismereti kategóriákba (állam, társadalom stb.), melyek készségszintű használata elengedhetetlen a további tananyagok elsajátításához. A II. fejezetben a szerzők együtt tárgyalják a görög és a római (esemény)történetet. A III. fejezetben az antik világ kultúráját mutatják be, beleértve a mindennapi életet, az oktatást, az orvostudományt, a filozófiát, a tömegszórakoztatást és a vallás témáit. A IV. fejezet rendhagyó: *Ázsia, Afrika és Amerika középkori történetének összefoglalása*. Az V. fejezet klasszikus: *Európa története a kora középkorban*. A VI. fejezet a magyar őstörténetől Szent István uralkodásának végéig húzódik. Az eredet kérdésének bemutatásánál a könyv szigorúan a modern tudományos eredményekre támaszkodik, megfelelő teret engedve a tanulói aktivitásnak.

A fejezeteken belüli tananyagfelosztást a szerzők, a már említett kerek egész, ugyanakkor összetett kép kialakításának rendelték alá. Így két egymás után következő „lecke” (nem mindig egy tanóra anyaga) gyakran nem függ szorosan össze, illetve nem mindig következik egymásból.

Az Élő történelem I. könyvben 570 kép és rajz, 20 ábra vagy grafikon, 58 térkép és 260 szöveges forrás található. Ezek gyakran beékelődnek a főszövegbe, mintegy azt kiegészítve. Ez a korábbi tankönyvekhez szokott szemnek zavaró lehet, azonban ha megszokjuk, akkor értékelni tudjuk az előnyeit, hiszen a szöveg tartalmi részének megértését alapvetően megkönnyítik a hozzá kapcsolódó releváns vizuális elemek. A szerzők stílusára a letisztult, érthető fogalmazás a jellemző, a történelmi szakszavakat óvatosan, mindig magyarázattal együtt használják. A forrásokhoz kapcsolódó kérdések és feladatok világosak és érthetőek.

Illusztrációk az Élő történelem I. és II. tankönyvekből

Az Élő történelem II. tankönyvben a sorozat első kötetében megfogalmazott célok és módszerek, ha lehet, még letisztultabban jelennek meg, az új könyv egyszerre tankönyv, forrás- és feladatgyűjtemény, illetve atlasz. A szerzők itt is arra törekedtek, hogy a főszöveg elsősorban magyarázzon, értelmezzen, illetve a diákokat segítse a források értelmezésében. A sorozat második része vizuálisan is kielégíti a modern követelményeket: 696 kép és rajz, 39 ábra vagy grafikon, 70 térkép található benne. A szerzők rendkívül szimpatikusan viszonyulnak a történelmi mítoszokhoz, melyeket mai ismereteink szerint nem igazolt a tudomány. Az ilyen

Kis Sándor: Élő történelem – új középiskolai tankönyvsorozat

esetekben a szerzők célja nem az említett legendák földbedöngölése, hanem a megértésre és a megértetésre törekedtek.

A Műszaki Kiadó tájékoztatása szerint már készül a sorozat III. kötete, így joggal feltételezhetjük, hogy a közeljövő középiskolai történelemtanítását alapvetően meghatározó tankönyvsorozat született.

JEGYZETEK

1. Ismertetés a tankönyvvitáról: KATONA András (2010): Tankönyvvita a 12. osztályos történelemtankönyvekről. *Könyv és Nevelés. XII. évf. 3. sz.* 53-72.
A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata által 2010. március 19-én az ELTE BTK Szekfű Gyula Könyvtárában a 12. évfolyam történelemtankönyveiről megrendezett tankönyvvita teljes anyagát portálunkon lehet olvasni:
<http://www.tortenelemtanitas.hu/2010/09/tankonyvvita-a-12-efolyam-tortenelemtankonyveiro/>
[2010. november 30.]
2. CSEPELA Jánosné – HORVÁTH Péter – KATONA András – NAGYAJTAI Anna (2000): *A történelemtanítás gyakorlata (Tantárgy-pedagógiai tankönyv)* Szerk.: KATONA András. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 80.
3. JAKAB György (2000): A történelem tanítása az ezredfordulón II. rész. *Új Pedagógiai Szemle 50. évf. 7-8. sz.* 27-39.
4. <http://muszakikiado.hu/tortenelem> [2010. november 29.]
5. www.okkonyvek.hu [2010. november 29.]
6. KATONA András – SALLAI József (2002): *A történelem tanítása (Tantárgy-pedagógiai összefoglaló)* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 210 – 212.
7. KATONA – SALLAI (2002) 213.
8. KARLOVITZ János: *Tankönyv*. In: *Pedagógiai Lexikon III.* Főszerk.: BÁTHORY Zoltán – FALUS Iván (1997). Keraban Könyvkiadó, Budapest 461 – 462.